

Utvärdering av Skolverkets processtöd för gymnasial lärlingsanställning

Dokumentdatum: 2019-06-25

Diarienummer: 2018:00864

Sammanfattning.....	2
1 Inledning.....	3
Bakgrund.....	3
Lärlingscentrum vid Skolverket	4
Lärlingscentrums processtöd för lärlingsanställning.....	4
Syfte och avgränsningar	5
2 Resultat.....	6
Skolverkets stöd kan utvecklas.....	7
Förutsättningar och hinder för lärlingsanställning	8
3 Slutsatser	12
Referenser.....	14
Bilaga 1. Metod	14
Metod.....	14
Urval.....	14
Bilaga 2. Intervjuguide	14

Sammanfattning

Regeringen gav 2013 Skolverket i uppdrag att inrätta ett lärlingscentrum vid myndigheten. Under 2014 kom en lag (2014:421) som möjliggjorde gymnasial lärlingsanställning. Denna utvärdering fokuserar på lärlingscentrums processtöd för att stimulera skolor att erbjuda gymnasial lärlingsanställning. Utvärderingen bygger på intervjuer med företrädare för 17 skolor som fått processtödet, samt intervjuer med huvudmannarepresentanter för tre av skolorna och intervjuer med representanter för tre olika fack- och arbetsgivarorganisationer.

Utvärderingen visar att Skolverkets processtöd för att stimulera gymnasial lärlingsanställning har bidragit till att stimulera och skapa förutsättningar för skolor att erbjuda gymnasial lärlingsanställning. Skolverkets stöd har uppfattats som behovsanpassat, tillgängligt och flexibelt. Av 17 skolor är det endast 2 som, enligt de intervjuade företrädarna för skolor, hade startat lärlingsanställning utan Skolverkets stöd.

Flera av skolorna som ingår i utvärderingen har svårt att rekrytera elever till lärlingsanställning. Samtidigt är det brist på handledare för lärlingsanställda på arbetsplatserna. Nästan alla företrädare för skolor betonar att kontakten mellan arbetsplatsen och skolan är viktig. Flera skolföreträdare menar också att brister i kommunikationen mellan beslutandenivån, arbetsplatserna och skolorna är ett vanligt problem. De som fattar besluten inom kommunerna har inte alltid kunskaper om lärlingsanställning.

Utvärderingen visar också att Skolverkets stöd kan utvecklas. De nuvarande nätverksträffarna kan anpassas för olika undergrupper. Det är också flera företrädare för skolor som uttrycker att det finns ett behov av tidigare och tydligare information, i synnerhet information kring statsbidraget för lärlingsutbildning.

1 Inledning

Regeringen gav 2013 Skolverket i uppdrag att inrätta ett lärlingscentrum vid myndigheten.¹ Målet var fler gymnasiala lärlingar och ökad kvalitet i det arbetsplatsförlagda lärandet. I denna rapport presenteras en utvärdering av en av Skolverkets insatser: lärlingscentrums processtöd för att stimulera skolor att erbjuda gymnasial lärlingsanställning.

Bakgrund

Gymnasial lärlingsutbildning finns inom gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen och särskild utbildning för vuxna. Enligt den senaste statistiken från Skolverket (2016/17) har 86 procent av de ungdomar som slutfört en gymnasial lärlingsutbildning arbetat ett och ett halvt år senare. Lärlingsutbildning ger i de flesta fall arbete inom rätt bransch. Av de som har ett arbete, jobbar tre av fyra inom den bransch som de utbildat sig inom. Arbete i rätt bransch innebär ofta en starkare etablering på arbetsmarknaden med fast anställning.²

Elever som går en lärlingsutbildning inom något av gymnasieskolans yrkesprogram kan bli anställda i anställningsformen tidsbegränsad gymnasial lärlingsanställning. Gymnasial lärlingsanställning innebär att eleven ingår avtal om en tidsbegränsad anställning med den arbetsplats där eleven gör sitt arbetsplatsförlagda lärande (apl). En elev kan fortsätta sin gymnasiala lärlingsutbildning även om anställningen upphör. Däremot kan inte en lärlingsanställning fortsätta om utbildningskontraktet upphör.

Med lagen om gymnasial lärlingsanställning (2014:421) fick arbetsgivare möjlighet att anställa lärlingseleverna under utbildningen. Gymnasial lärlingsanställning är alltså en form av lärlingsutbildning där eleven får lön under utbildningen. För att främja intresset för gymnasial lärlingsanställning skapades konceptet Svensk Gymnasielärling; ett samarbete mellan Västsvenska Handelskammaren, ett antal företag inom industribranschen och med stöd av Skolverket. Konceptet är inspirerat av det tyska lärlingssystemet. Initiativet drivs idag av Västsvenska Handelskammaren med stöd från Skolverket.

Inom ramen för Svensk Gymnasielärling finns knappt 300 anställda lärlingselever främst inom Vård- och omsorgsprogrammet, Barn- och fritidsprogrammet och Industritekniska programmet. Lärlingscentrum ger stöd till de skolor och arbetsgivare som medverkar (se *Lärlingscentrums processtöd för lärlingsanställning* nedan).

¹ Regeringsbeslut 2013-12-05. *Uppdrag till Statens skolverk om att främja lärlingsutbildning*. Dnr. U2013/7249/GV.

² Skolverket (2017).

Lärlingscentrum vid Skolverket

Skolverket ska genom lärlingscentrum i enlighet med regeringens uppdrag:

- stimulera anordnandet av gymnasial lärlingsutbildning genom insatser riktade till huvudmän, arbetsgivare och branschorganisationer
- främja ungdomars intresse för gymnasial lärlingsutbildning
- ge stöd och råd till huvudmän, branschorganisationer och arbetsgivare bland annat när det gäller att organisera utbildningar på arbetsplatser, anordna handledarutbildning, utforma utbildningskontrakt samt i fråga om uppföljning, kvalitetssäkring och dokumentation av det arbetsplatsförlagda lärandet
- stimulera samverkan mellan skola och arbetsliv, särskilt regionalt, för att säkra att arbetslivets behov beaktas vid utformningen av utbildningarna.

Lärlingscentrum drivs enligt ett regeringsuppdrag, och har som främsta uppgifter att öka antalet lärlingar samt förbättra kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet genom lärlingsutbildning. Lärlingscentrums stöd innefattar processtöd till skolledning och lärare samt branscher och arbetsgivare, konferenser och workshops samt information på webben och genom tryckt material. Nedan beskrivs hur detta stöd används inom processtödet för lärlingsanställning.

Lärlingscentrums processtöd för lärlingsanställning

I samarbete med Svensk Gymnasielärling genomför Skolverket ett processtöd som startade höstterminen 2017 och omfattar knappt 300 elever. Processtödet omfattade initialt 17 gymnasieskolor och har sedan utökats. Höstterminen 2018 ingick 18 antal skolor i processtödet. Antalet elever på deltagande skolor som har lärlingsanställning varierar mellan 1 och 20. Skolorna har en stor geografisk spridning. Stödet som skolorna fått beskrivs nedan. Stödet för gymnasial lärlingsanställning är till stora delar identiskt med stödet för gymnasial lärlingsutbildning. Syftet med denna studie är dock att utvärdera Skolverkets processtöd för gymnasial lärlingsanställning och därmed används termen ”lärlingsanställning” i beskrivningen av processtödet.

Processtöd

Lärlingscentrum erbjuder processtöd till skolledning och lärare på skolor som antingen är intresserade av att starta eller har startat lärlingsanställning. Skolverkets lärlingscentrum har regionala och nationella utvecklare som bland annat besöker skolorna. De ger verksamhetsnära processtöd för att utveckla kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet genom lärlingsanställning. Utvecklarna bidrar också till att sprida goda exempel. Lärlingscentrum är ett stöd i etableringen av regionala lärlingsnätverk och tar initiativ till möten med och informationsträffar för arbetsgivare. Skolor kan ansöka om stöd direkt från lärlingscentrum.

Konferenser, workshops och nätverksträffar

Lärlingscentrum erbjuder även konferenser och workshops som handlar om att starta lärlingsutbildning och lärlingsanställning. Målgruppen är skolor och verksamheter som är intresserade av att starta eller som har startat gymnasial

lärlingsanställning. Konferenserna och workshoparna har som syfte att sprida kunskap och information om lärlingsanställning men även att skapa förutsättningar för nätverk för kollegialt lärande. Konferenserna och workshoparna tar upp olika aspekter av gymnasiala lärlingsanställningar. De kan vara regionala eller nationella och kan även genomföras på kommunal nivå. Lärlingscentrum anordnar också nätverksträffar för skolor som har startat lärlingsanställning samt särskilda nätverksträffar för skolorna som ingår i Skolverkets processtöd för lärlingsanställning. Skolverket medverkar även vid branschträffar.

Webb och tryckt material

På lärlingscentrums webbsida finns exempel på skolor som har startat lärlingsutbildning, information om ramarna för lärlingsutbildning och -anställning, utbildningskontrakt samt information nationella apl-utvecklare³. Lärlingscentrums webbsida innehåller också råd om hur skolan kan utforma utbildningen i samarbete med arbetslivet och frågeställningar kring arbetsplatsförlagt lärande (apl). Samarbetet mellan Skolverkets lärlingscentrum och Västsvenska Handelskammaren i initiativet Svensk Gymnasielärling har också bidragit till tryckt material som informerar hur man kan starta lärlingsanställning.

Syfte och avgränsningar

Syftet med denna studie är att utvärdera Skolverkets processtöd för att främja och stimulera lärlingsanställning hos skolor samt undersöka vilka möjligheter och hinder som finns för skolor som tar del av processtödet att erbjuda lärlingsanställning.

Underlaget för utvärderingen utgörs av intervjuer med företrädare för 17 skolor som har lärlingsutbildning och där eleverna har tidsbegränsad gymnasial lärlingsanställning. Företrädarna arbetar bland annat som skolledare, utvecklingsledare och yrkeslärare. Utöver företrädare för skolor har företrädare för arbetsgivarorganisationer (två personer) och fackliga organisationer (en person) samt tre representanter för skolhuvudmän intervjuats. Se Bilaga 1 Metod för en mer detaljerad beskrivning av urvalet och metoden.

³ Nationella apl-utvecklare stödjer gymnasieskolorna i deras strategiskt arbete kring arbetsplatsförlagt lärande (apl) med betoning på samverkan mellan skolor och arbetsplatser. De nationella apl-utvecklarna stödjer gymnasieskolorna i det strategiska arbetet men utför inte praktiska uppgifter.

2 Resultat

Nödvärdigt och uppskattat stöd

I intervjuerna framkommer att Skolverkets implementeringsinsatser för lärlingsanställning upplevs som positiva. Endast ett fåtal intervjupersoner uppger att skolan hade startat lärlingsanställning utan Skolverkets stöd.

Stödet har varit behovsanpassat

Lärlingscentrums samordnare beskrevs som tillgängliga och svarade snabbt på frågor, oavsett om det gällde stora eller små frågor. Många av företrädarna för skolorna beskriver att samordnarna har varit flexibla och kunnat ställa upp med kort varsel. I intervjuerna framkommer också att kontakten mellan skolorna och samordnarna har skett löpande och behovsanpassat snarare än enligt ett visst schema. Till exempel behövde och fick en skola stöd att avgöra vad i processen som var viktigast att fokusera på. Samordnarna har också besökt skolorna och i vissa fall varit med på möten mellan skolan och arbetsplatserna. Samordnarna har också förmedlat kontakt till bland annat handelskammaren.

Nätverksträffarna är värdefulla och kan utvecklas

Nätverksträffarna, som är en av implementeringsinsatserna, har överlag upplevts som värdefulla av företrädarna för skolorna. I intervjuerna blir det tydligt att träffarna har erbjudit både ett erfarenhetsutbyte mellan olika skolor, och att representanter för skolor, arbetsgivare och fackliga organisationer får träffas och kan ställa frågor till varandra. Representanter för skolor har till exempel fått veta mer om hur företagen tänker kring lönesättning. Nätverksträffarna blir ett tillfälle för skolrepresentanterna att få en samlad bild av vad som är nytt inom området för lärlingsanställning. Det har varit positivt att det funnits möjlighet att påverka innehållet på nätverksträffarna.

Det finns också exempel där skolorna haft kontakt med varandra mellan träffarna. Nätverksträffarna beskrivs alltså som ett bra tillfälle för att förmedla kontakter med andra skolor. Ett önskemål är möjlighet att besöka andra skolor som erbjuder lärlingsanställning och få ekonomiskt stöd från Skolverket för det.⁴ En apl-samordnare uttrycker följande:

De här träffarna de ordnar är supervärdefulla. Det är ett erfarenhetsutbyte och man får lyssna på arbetsgivare och fack, man får ta del av mycket. Det är dessa träffar som man får mest information på. Man får information kring till exempel lönesättning och hur olika arbetsgivare tänker.

Flera intervjupersoner framför också att nätverkskonferenserna (som är för alla skolor inte bara de som är med i piloten) bör anpassas till särskilda undergrupper,

⁴ Skolverket ger redan ekonomiskt stöd för detta.

så att representanterna för skolorna kan delta i det som är relevant för dem och avstå annat. Det kan handla om träffar för dem som är i en uppstartsfas för yrkespaket och nätverksträffar för dem som kommit en bit på väg. Önskemål finns också om att flera parter ska vara med på nätverksträffarna, till exempel representanter för företag.

Även informationen som finns på Lärlingscentrums webbsida är uppskattad och beskrivs som tydlig. Det finns emellertid också intervjupersoner som beskriver att det är svårt att hitta Lärlingscentrums webbsida och att information om förändringar (till exempel när det gäller koder för ansökan om statsbidrag) behöver förmedlas snabbare för att skolorna ska vara uppdaterade. Skolverkets webbaserade handledarutbildningar uppges också ha varit ett viktigt stöd.

Skolverkets stöd är viktigt för att starta lärlingsanställning

I intervjuerna finns endast två exempel på skolor som svarar att de hade startat lärlingsanställningar även utan Skolverkets processtöd. I övriga 15 fall har representanterna för skolorna svarat att de sannolikt inte hade startat lärlingsanställningar utan Skolverkets stöd eller inte i samma omfattning. Arbetet att starta upp lärlingsanställning beskrivs som mycket intensivt och den information som lärlingscentrum tillhandahåller går inte att få någon annanstans. En skolledare säger:

Det här hade varit helt omöjligt utan lärlingscentrum. Man måste ha någon som hjälper till, det här är en pilot.

Flera av skolföreträdarna menar att det kombinerade stödet från Skolverket, Västsvenska handelskammaren och Svensk gymnasielärling bidrar till goda förutsättningar för lärlingsanställning. Det framförs också som viktigt att Skolverket varit tydliga med att lärlingsanställning inte är ett tillfälligt projekt utan kommer fortsätta finnas. Att Skolverket som myndighet är med och stöttar lärlingsanställning ger enligt de intervjuade legitimitet och gör det lättare för skolföreträdarna i skolornas kommunikation med företag men även internt inom skolorna och mot kommunen.

Skolverkets stöd kan utvecklas

Information behövs i god tid

Det tar lång tid att få igång lärlingsutbildning och lärlingsanställning och i linje med detta är det många skolföreträdare som uttrycker att de vill få information i god tid. Detta gäller både information från Skolverket om statsbidraget och information från branscherna om deras möjligheter att anställa lärlingar. Behovet av information från Skolverket gäller i synnerhet statsbidraget. Det finns exempel på skolor som inte har sökt statsbidraget och där skolrepresentanter menar att det beror på att informationen inte nådde dem i tid. Det är också flera intervjupersoner som efterfrågar en tydlig mall för hur statsbidraget söks och tydligare ramar kring vad som gäller. Många intervjupersoner vill också att informationen från Skolverket är skriftlig. En koordinator på en skola säger:

Det man kan ha saknat är en ren mall. Skolverket har inte den rollen att skapa en tydlig mall och det behöver vi så att det inte blir fel som skapar problem och stök. Statsbidraget är krångligt att få och kräver mycket tid av personalen.

Många vill ha stöd inom avtal och juridik

Flera intervjupersoner uttrycker att juridiken kring lärlingsanställning är svår att sätta sig in i och efterlyser stöd från Skolverket. Konkret gäller detta bland annat avtalen med arbetsgivare. Det är flera intervjupersoner som beskriver att det är svårt att tolka lagar, till exempel om arbetstider. En skolledare uttrycker följande:

Man skulle vilja ha en mall, så att man har ryggen fri när man startar upp något nytt. Standardkontrakt som alla använder sig av, som är säkrat av jurister. Det närmsta vi kommer är att vi får exempel.

En intervjuperson lyfter att även om Skolverket inte kan erbjuda stöd anpassat för enskilda skolenheter när det gäller avtal så kan exempel på avtal vara en hjälp på vägen.

Förutsättningar och hinder för lärlingsanställning

Utifrån intervjuerna med representanter för skolorna som tar del av stödet är det tydligt att det finns såväl viktiga förutsättningar som hinder för att kunna starta lärlingsanställning.

Det är svårt att intressera tillräckligt många elever

Ett tema som framkommer i intervjuerna är svårigheten att intressera tillräckligt många elever för lärlingsanställning. Detta problem nämns i de allra flesta intervjuer. För en del skolor gör lönen som är förknippad med lärlingsanställning att det är lättare att få elever. Det finns också exempel på skolor som inte upplever att lön gör det lättare att locka elever till lärlingsanställning. En koordinator på en skola säger:

Vi har fler platser än elever och vi går ut på skolorna och pratar för att locka flera, vi har även öppet hus ibland.

I intervjuerna framkommer också att det är brist på handledare på arbetsplatserna. I några intervjuer med företrädare för skolorna framkommer också att de upplever att företagen har svårt att ta på sig den ansvarsfulla och svåra rollen att anställa lärlingar. Företagen vill gärna ha fler lärlingar men har inte har möjlighet att handleda dem. Fack- och arbetsgivarsidan menar samtidigt att skolorna borde utvärdera företagen som tar emot lärlingsanställda på ett systematiskt sätt. Det bör till exempel säkerställas att handledaren har rätt utbildning. Det finns också fall i intervjuerna där representanterna för skolorna beskriver att deras bild är att företagen upplevt att det är mycket byråkrati med lärlingsanställningar. Det gäller till exempel anställningsavtalen.

En företrädare för en skola bedömer att lärlingsanställningar skulle kunna bli större om kommunen hade en person anställd för att arbeta med lärlingsanställningar. De intervjuade skolföreträdarna menar också att studie- och yrkesvägledare idag ofta har en begränsad kunskap om lärlingsanställning. Skolverket behöver rikta information specifikt till dem för att hjälpa till att nyansera bilden av vad det innebär att vara lärling.

I intervjuerna med representanter för huvudmännen framkommer också att de ser det som viktigt att eftersträva lika möjligheter att genomgå en lärlingsutbildning i olika delar av landet. De elever som vill påbörja gymnasial lärlingsanställning bör också få göra det. Idag finns det inget krav på att huvudmännen att erbjuda lärlingsanställning, det är istället upp till varje huvudman att ta ställning till.

Företagen på orten och konjunktur starkt påverkande faktorer

Tillgången till lärlingsanställning beror i stor utsträckning på vilka företag som finns på orten och deras förutsättningar och intresse för att ta emot lärlingar. Även konjunkturläget påverkar tillgången till lärlingsplatser. I högkonjunktur är tillgången god, och i lågkonjunktur är tillgången mindre god.

Utifrån det som framkommer i intervjuerna verkar det vara vanligare med lärlingsanställning inom industrin jämfört med vård och omsorg. Vård och omsorg drivs ofta i kommunal regi. I en intervju framhålls att kommunen betraktar lärlingsanställning som utbildning för individen snarare än som en möjlighet att möta deras eget nuvarande och kommande behov av kompetensförsörjning. Denna syn skulle enligt intervjupersonen behöva förändras så att kommunen ser möjligheten att genom lärlingsanställningar kunna säkra sin framtida kompetensförsörjning.

En utmaning inom vård och omsorg är också att kommunen idag, förutom lärlingsanställda, redan tar emot många personer inom dessa verksamheter från gymnasial lärlingsutbildning utan lön, för praktik etc. Det är då svårt att motivera att vissa personer ska få lön och svårt att välja vilka personer det skulle vara.

Lärlingsanställning ett sätt att kunna erbjuda vissa gymnasieprogram

Representanterna för huvudmännen ser lärlingsanställning som en möjlighet att kunna fortsätta erbjuda utbildning inom Industritekniska programmet och andra yrkesutbildningar som haft lågt söktryck. I flera fall var det så få sökande att kommunen ville lägga ned programmet, men behöll det när arbetsgivarna samlades och erbjöd lärlingsanställningar. Genom att skolorna kan fortsätta erbjuda till exempel Industritekniska programmet kan de också möta industrins behov av kompetensförsörjning. Från huvudmannens perspektiv ger också lärlingsutbildning och lärlingsanställning en möjlighet att erbjuda eleverna en relevant och uppdaterad utbildning. Industrin står för miljön där utbildningen kan ske. En av huvudmannarepresentanterna säger:

Vi är oerhört positiva och ser det som nyckeln till att erbjuda relevant yrkesutbildning. Vad gäller Industritekniska programmet, till

exempel, är det fullständigt omöjligt med ett så litet elevantal att hålla en relevant nivå på skolans tekniska utrustning. Ska man kunna erbjuda rätt nivå på den typen av utbildningar så bygger det på att branscherna ställer upp och delar med sig av sitt kunnande och inte minst av utrustningen.

Från fack- och arbetsgivar sidan betonas också att utbildningen måste ge eleverna en bred anställningsbarhet inom branschen, och inte en spetskompetens som bara är gångbar på det företag där eleven har sin lärlingsanställning. Gymnasial lärlingsutbildning (med eller utan anställning) omfattar hela gymnasieprogram, vilket säkrar en bred utbildning och lika breda anställningsmöjligheter som skolförlagd utbildning.

Brister i kommunikation mellan skola och arbetsplats är ett hinder

Ett genomgående tema i intervju svaren om förutsättningar och hinder för lärlingsanställning är kontakten mellan arbetsplatsen och skolan. Detta framkommer både i intervjuer med skolrepresentanter och i intervjuerna med representanter för huvudmän. Skolan och företaget måste ha en nära dialog. Arbetsplatsen måste till exempel veta att eleven ytterst är skolans ansvar. En nära dialog är viktig också när saker inte fungerar och måste lösas. Samarbetet måste fungera både på chefs- och handledarnivå. En företrädare för en skola betonar vikten av tydliga rutiner för kontakten mellan skola och arbetsplats:

Samarbete mellan skola och arbetsplatser är absolut det viktigaste. Därför försöker vi ha så mycket kontakt som möjligt och det har gått väldigt bra. Vi har fysiska träffar och använder flera kommunikationskanaler för att ha koll på hur arbetsgivare och handledare jobbar mot våra elever.

I intervjuerna framkommer också att de som fattar besluten inom kommunerna inte alltid sitter på kunskaperna om lärlingsanställning. En företrädare för en skola i en större stad beskriver hur skolan skulle behöva en kontaktperson inom stadsdelsförvaltningen som ansvariga för lärlingsanställning på skolan skulle kunna vända sig till för att komma igång med lärlingsanställningar. Erfarenheten har snarare varit att flera personer har delat på ansvaret och att tydliga strukturer saknats. Denna bild bekräftas i intervjuerna med representanter för huvudmännen, där en intervju person menar att det är en framgångsfaktor att medarbetare vid förvaltningen i kommunen har en särskild uppgift att stötta införandet av gymnasial lärlingsanställning:

Det har funnits en dedikerad person, kallad samordnare, som haft som huvuduppgift att se till att lärling fungerar, som håller samman hela bilden för eleven och företagen, det handlar mycket om relationer och kommunikation. Både så man ser till att det landar väl mellan företag och elev, men också att vi tar hand om eleven ur ett skolperspektiv och säkerställer närvaro och kunskapsutveckling, att

vi har en back-up hela tiden, framförallt om teoretiska delar av utbildningen.

Bilden av lärlingsutbildning och lärlingsanställning måste förändras

Många av intervjupersonerna framhåller att lärlingsutbildning och lärlingsanställning behöver bli mer känt bland både ungdomar och föräldrar. Detta framkommer både i intervjuer med företrädare för skolorna och i intervjuer med företrädare för huvudmännen. Om lärlingsutbildning blir mer känt på nationell nivå skulle det också bidra till att öka intresset för lärlingsanställning hos företag på lokal nivå. Ett önskemål bland intervjupersonerna är att Skolverket bidrar med informationskampanjer. Det framhålls också att det är viktigt att behålla både lärlingsutbildning och lärlingsanställning för att kunna erbjuda eleverna olika alternativ och en möjlighet att byta väg om de önskar. Detta skulle också minska sårbarheten vid konjunktursvängningar eftersom företagen kan ha mer begränsade möjligheter att anställa lärlingar under lågkonjunkturer.

Flera av intervjupersonerna menar också att bilden av lärlingsutbildning och lärlingsanställning som ett alternativ för ungdomar som har svårt att klara skolan måste förändras bland ungdomar, skolpersonal och föräldrar. Detta bör ske genom olika former av marknadsföringsinsatser där Skolverket kan ha en roll att sprida en mer nyanserad bild av vad lärlingsutbildning och lärlingsanställning innebär. Enligt flera av företrädarna för de deltagande skolorna finns det en stor skepsis bland elever, föräldrar och även bland lärare kring lärling och vilka framtidsmöjligheter det innebär.

För många yrkeslärare är lärling flummigt. Bilden är att lärling är till för elever som inte fungerar i skolan. Här skulle Skolverket kunna göra en insats. (Lärlingskoordinator vid deltagande skola)

Många lärlingsutbildningar marknadsför sig genom fackliga organisationer. En företrädare för en deltagande skola föreslår att Skolverket skulle kunna arbeta mer med marknadsföring riktad till allmänheten. Ett annat förslag är att ta fram olika informationsmaterial till elever, föräldrar och företag samt information på flera olika språk. En åsikt som framförs av flera företrädare för skolor är också att Skolverket i för hög grad riktar sig till skolenheter och borde istället fokusera mer på huvudmän. Detta innebär att skolorna själva får jobba mot beslutandenivån. De intervjuade skolföreträdarna menar också att studie- och yrkesvägledare idag ofta har en begränsad kunskap om lärlingsanställning, information skulle behöva riktas specifikt till dem för att hjälpa till att nyansera bilden av vad det innebär att vara lärling.

I enstaka fall upplevs lärlingsutbildning och lärlingsanställning som konkurrenser om samma elever. Lönen som är förknippad med lärlingsanställning bedöms, som nämnts tidigare, av flera intervjupersoner vara ett incitament för eleverna. Samtidigt är det flera intervjupersoner som betonar att lönens betydelse inte ska överdrivas. Det är till stor del möjligheten att tidigt få vara en del av arbetslivet som gör lärlingsanställning attraktiv. Lärlingslönen kan också vara av betydelse för

arbetsgivaren, som gör en ekonomisk investering i lärlingen och därmed är mer engagerad.

3 Slutsatser

Utvärderingen visar att Skolverkets processtöd för att stimulera gymnasial lärlingsanställning har bidragit till att stimulera och skapa förutsättningar för skolor att erbjuda gymnasial lärlingsanställning. Det är endast representanter för två skolor av 17 som svarar att skolan hade startat lärlingsanställning även utan Skolverkets stöd.

Företrädarna för skolorna menar att det finns många praktiska frågor att lösa när företag erbjuder elever inom lärlingsutbildning en lärlingsanställning. Ett stöd i det arbetet är nödvändigt. Skolverkets stöd upplevs som behovsanpassat och samordnarna upplevs som tillgängliga och flexibla. Nätverksträffarna beskrivs som värdefulla och erbjuder möjligheter till erfarenhetsutbyte. Flera intervjupersoner framför dock att nätverksträffarna kan anpassas för olika undergrupper. Skolverket erbjuder redan möjligheter att anpassa träffarna för olika undergrupper. Det är dock osäkert om information om detta nått ut till skolorna. Även lärlingscentrums webbsida är uppskattad, men skolrepresentanterna upplever att de måste besöka webbsidan ofta för att inte missa viktig information (till exempel förändringar i statsbidraget).

Utvärderingen visar också att det finns ett behov av att Skolverkets stöd utvecklas. Många intervjupersoner efterfrågar en tydlig mall som visar hur man skriver anställningsavtal. Med lärlingsanställning följer frågor om bland annat kollektivavtal och försäkringar. Detta är områden som egentligen inte hör till skolan, men inte heller arbetsgivarna har särskilda kunskaper om avtal för lärlingar. Staten får dock inte ge praktiskt stöd vid avtalsskrivning. Detta måste ske mellan arbetsmarknadens parter. Trots att det finns en medvetenhet bland representanterna för skolorna om att myndigheten endast får ge begränsat stöd framstår behovet av information från Skolverket om myndighetens roll i juridiska frågor som stort.

Det är också flera intervjupersoner som uttrycker att det finns ett behov av information i god tid, eftersom det är en lång process att starta gymnasial lärlingsanställning vid en skola. Detta gäller både information från Skolverket och från företagen. Behovet av snabb information är särskilt stort när det gäller statsbidraget. Skolverket har tagit fram fem exempel på hur man startar lärlingsutbildning. Detta kan fungera som ett stöd i processen att starta gymnasial lärlingsanställning. Även Västsvenska handelskammaren har tagit fram skriftligt material. Informationsmaterial om statsbidrag kan dock vara svårare att utforma eftersom förutsättningarna kan förändras.

De intervjuade företrädarna för skolor beskriver också olika slags hinder för att starta lärlingsanställning. Flera av skolorna som ingår i utvärderingen har svårt att rekrytera elever till lärlingsanställning. Arbetsplatserna vill ha fler lärlingar men har bland annat på grund av brist på handledare inte möjlighet att ta emot dem.

Tillgången på lärlingsanställningar beror i stor utsträckning på vilka företag som finns på orten. Även konjunkturläget påverkar tillgången till lärlingsanställning. I högkonjunktur är tillgången god, och i lågkonjunktur är tillgången mindre god.

Nästan alla företrädare för de skolor som tar del av stödet betonar att kontakten mellan arbetsplatsen och skolan är viktig. Flera respondenter, särskilt företrädare för skolor på större orter, menar också att det är ett problem att de som fattar besluten inte alltid har kunskaper om lärlingsanställningar. I några intervjuer med företrädare för skolor framkommer också önskemål om att Skolverket i större utsträckning borde rikta sitt stöd mot skolhuvudmän.

När det gäller lärlingsutbildning generellt, upplevs traditionell lärlingsutbildning och lärlingsanställning i enstaka fall som konkurrenter om samma elever. Lönen som är förknippad med lärlingsanställning bedöms av många intervjupersoner vara ett incitament för eleverna. Men även möjligheten att tidigt få vara en del av arbetslivet bedöms vara ett starkt incitament för många elever. Det största problemet är dock inte konkurrensen mellan lärlingsutbildning och lärlingsanställning, utan att skolorna har svårt att rekrytera elever.

Det är också viktigt att behålla både lärlingsutbildning och lärlingsanställning eftersom de olika utbildningsformerna kompletterar varandra vid till exempel konjunktursvängningar. Flera av företrädarna för skolor menar att bilden av lärlingsanställning som ett alternativ för elever som har svårt att klara skolan elever behöver förändras bland ungdomarna men också bland skolpersonal och föräldrar. Både när det gäller att sprida kunskap om lärlingsutbildning och lärlingsanställning generellt och att förändra bilden av lärling efterfrågas informationsinsatser från Skolverket av företrädarna för skolor som tar del av stödet.

Referenser

Skolverket (2017). Uppföljning av lärlingars etablering på arbetsmarknaden. PM.

Bilaga 1. Metod

Metod

Utvärderingen baseras på kvalitativa intervjuer med företrädare för gymnasieskolor som tagit del av Skolverkets insatser för att implementera lärlingsutbildning samt intervjuer bland representanter för fack- och arbetsgivarorganisationer och skolhuvudmän. Intervjuerna var semistrukturerade och utgick från en intervjuguide som kretsade kring frågor om Skolverkets lärlingscentrum har bidragit till att stimulera och skapa förutsättningar för gymnasial lärlingsanställning, hinder och möjligheter samt övriga frågor. Intervjuguiden finns i Bilaga 2.

Urval

Populationen består av gymnasieskolor som tagit del av Skolverkets insatser för att implementera lärlingsutbildning. Från denna population har ett urval gjorts som består av samtliga gymnasieskolor som både deltagit i Skolverkets processtöd för gymnasial lärlingsanställning och som deltog i en nätverksträff i Umeå för denna insats under hösten 2018. Samtliga 17 skolor som deltar i pilotinsatsen deltog också i nätverksträffen. Representanter för samtliga skolor intervjuades. Utöver detta intervjuades representanter för Västsvenska Handelskammaren, Industriarbetsgivarna och GS Facket för skogs- trä- och grafisk bransch samt företrädare för tre skolhuvudmän.

Bilaga 2. Intervjuguide

Statens Skolverk har i enlighet med uppdrag särskild ordning U2013/7249/GV, inrättat ett lärlingscentrum vid myndigheten för att främja lärlingsutbildning i Sverige.

Syftet är att få fler gymnasiala lärlingar och ökad kvalitet i det arbetsförlagda lärandet. Skolverket ska bl.a. främja ungdomars intresse för lärlingsutbildning, med eller utan en lärlingsanställning. Skolverket ska även ge stöd och råd till huvudmän, branschorganisationer och arbetsgivare för att stimulera samverkan mellan skola och arbetsliv.

Nu ska Skolverket utvärdera denna insats. Du har deltagit i en pilot som omfattar detta stöd. Skolverket vill med anledning av detta ställa ett antal frågor till dig som rör Skolverkets implementeringsinsatser och vilka möjligheter och hinder som finns för att erbjuda lärlingsutbildning med lärlingsanställning.

- 1) **I vilken mån och i vilka avseenden har Skolverkets implementeringsinsatser bidragit till att stimulera och skapat förutsättningar för tillgång till gymnasial lärlingsanställning, GLA?**

- a) Beskriv deltagandet i Skolverkets implementeringsinsatser om lärlingsanställningar?
 - i) Hur fick ni kännedom om Skolverkets insatser?
 - ii) Hur gick det till när ni beslutade om att delta i Skolverkets insatser?
 - iii) Vad bestod insatsen (stödet) av?
 - iv) Hur upplevde du Skolverkets insatser? Styrkor/svagheter
 - v) Skulle du vilja att Skolverket tillhandahöll stödet på något annat sätt?

 - b) Har stödet hjälpt er i er verksamhet?
 - i) Hade ni behövt någon ytterligare stöd? I så fall vad?
 - ii) Anser du att Skolverkets insatser var tillräckliga?
 - iii) Tror du att ni hade startat lärlingsanställningar utan stöd från Skolverket?

 - c) Har Skolverkets implementeringsinsatser bidragit till att skapa tillgång till lärlingsanställning?
 - i) Är din bedömning att Skolverkets insatser har bidragit till att fler elever har sökt lärlingsanställning?
 - ii) Hur ser du på fördelar respektive nackdelar om du jämför lärlingsanställning och lärlingsutbildning utan anställning?
 - iii) Något övrigt?
- 2) Vilka möjligheter och hinder finns för att erbjuda lärlingsanställning bland de som tagit del av Skolverkets implementeringsinsatser**
- a) Finns det några hinder för att starta lärlingsanställningar? Vilka?
 - b) Hur arbetar du konkret med att skapa förutsättningar och undanröja eventuella hinder för genomförandet av lärlingsanställning?
 - c) Vilka förutsättningar är viktigast för att starta och upprätthålla lärlingsanställning med god kvalitet?
 - d) Hur ser du på det fortsatta arbetet med lärlingsanställning?
- 3) Finns det något övrigt att lyfta fram?**